

“İKLİMDE ADALET” VE İLK DAVALAR

Melda KESKİN

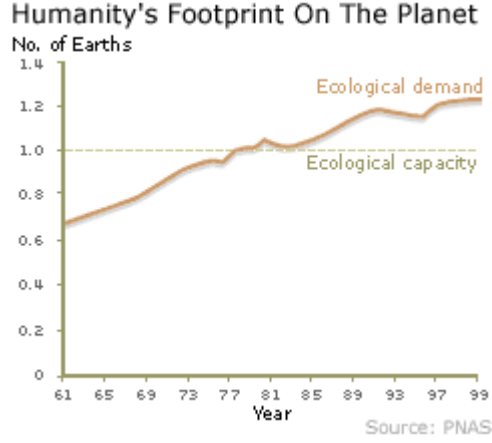
Bu çalışmanın amacı, dünyadaki ilk örneği 2002 Ağustos ayında “iklimde adalet” kavramı ışığında açılan “iklim davaları”nın, 2004 yılı sonundaki durumunu gözden geçirmek ve Türkiye açısından yorumlamaktır.

İnsan kaynaklı endüstriyel etkinlikler nedeniyle, belirtileri 20. yüzyılın son çeyreğinde artık gözardı edilemeyecek bir biçimde ortaya çıkan küresel ısınma ve tehlikeli iklim değişiklikleri, biyosferi topyekun yok oluşa sürükleyen en büyük tehdit olarak kabul ediliyor. Atmosferde hızla artan karbondioksit vb. seragazları nedeniyle artan küresel sıcaklıklara bağlı iklim değişikliği tehlikesine dikkat çekmek ve önlemler almak için verilen mücadele, 25 yılı aşmış durumda. Ne yazık ki bu mücadelenin kamuoyuna yansımaları ve sahiplenilerek çözüme götürülmesi, kömür, petrol/doğalgaz ve otomotiv endüstrilerinin yürüttüğü milyonlarca dolarlık medya/reklam kampanyaları ve lobi çalışmalarıyla engellendi.

1979’da toplanan ilk BM İklim Değişikliği Konferansı’ndan ancak 13 yıl sonra, 1992 Rio Zirvesi’nde, BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (İDÇS) imzalandı, 5 yıl sonra ise Sözleşme’deki uygulamaları belirleyecek 1997 Kyoto Protokolü hazırlandı. Bush Yönetimi’nin 2001’de iktidara gelir gelmez Kyoto Protokolü’nden çekilmesine ve her türlü görüşmeyi baltalamasına karşın, Protokol’ün yürürlüğe girmesinin önündeki engel, 2004 yılı sonunda Rusya Federasyonu’nun da onay vermesiyle ortadan kalktı. Kyoto’nun kapsadığı 2008-2012 döneminin ardından yapılacaklara ilişkin görüşmeler ise 2005’te başlıyor.

Binlerce bilim insanından oluşan ve 1988’den bu yana neredeyse 20 yıldır iklim ile ilgili her türlü bilimsel araştırmayı değerlendirmeye alarak vardığı sonuçları 5 yılda bir yayımlayan, Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Paneli’ne (UN-IPCC) göre, eğer petrol, kömür, doğalgaz gibi fosil yakıtların tüketimi bugünkü hızıyla sürdürülecek olursa, atmosfere atılan seragazları nedeniyle gezegenin ekolojik sınırlarının aşılması ve iklim değişikliklerinin geri dönüşsüz noktaya gelmesi kaçınılmazdır. İnsan, kendi türünü ve insandan milyonlarca yıl öncesinden beri bu gezegende yaşamını sürdüren milyonlarca türü uçurumun eşiğine getiren, bu fosil-yakıt bağımlılığında diretirse, korkulan son, yalnızca birkaç on yıl içinde gerçekleşecek gibi görünüyor.

İnsanın, gezegenin kendi yaşam kaynaklarını yenileyebilme hızını, son 25 yıldır aşmış bulunan ve sürekli tırmanan tüketim çılgınlığının, canlı ve cansız varlıkları yok etme hızını hesaba katarsak, zaten önümüzde kalan en fazla 40-50 yıldan söz ettiğimiz çok farklı kaynaklarca doğrulanıyor. Çünkü ekolojik talebin, ekolojik kapasiteye oranı, 1 gezegen çizgisini 25 yıldır aşmış durumda! (Şekil 1)

Şekil 1 – İnsanlığın Gezegen Üzerindeki Ayak izi

Birilerinin (obezite, kalp-damar hastalıkları, vb. ile) ölecek kadar tüketebilmesi için, birilerinin (825 milyon kadar insanın!) açlıktan ölmekte olduğu bir gezegenden söz ediyoruz. İklim değişikliği konusu da farklı değil. İktidarı elden kaçırmamak ve kârdan zarar etmemek için, bu tehdidin yıllarca geniş kitlelere duyurulmasının önünü kesen, kamuoyunu yanıltmak için medya ve reklam kampanyaları düzenleyen, fosil yakıt ve otomotiv lobileri dahil, bugün artık kimse iklimin insan eliyle değişmekte olduğu ve bu konuda acil önlem alınması gerektiği gerçeğini yadsıyabilecek durumda değil. Ayrıca, 2001'de iktidarı ele geçiren Bush Yönetimi'nin, Kyoto Protokol'undan çekilmesinin, birkaç kişi ve kuruluşun çıkarı haricinde, bilimsel ve ekonomik bir dayanağı olmadığı da, büyük petrol rezervlerini ele geçirmek için, yalan gerekçelerle dünyanın en yoksul ülkelerinden Afganistan'a ve Irak'a saldırdığı da açıkça ortada. Bu iki eylem, temelde birbirinden hiç farklı değil. Petrole dayalı iktidarını korumak için, milyarlarca insanın ve diğer canlının yaşamını hiçe sayarak gezegenin iklimine ve yaşam sistemlerine saldıran zihniyet, uluslararası hukuku, adaleti, insan haklarını çiğneyerek, başkasının petrolünü çalmak için insan öldürmekten neden geri dursun?

Tam da bu noktada, yalnız iklim değil bir dizi ekolojik-toplumsal kriz, savaş ve çatışmanın da baş sorumlusu olan petrol endüstrisinin, benzer bir zaman dilimi içinde, en yüksek petrol üretimine ulaşmış, sonra da düşüşe geçmesinin söz konusu olduğunu hatırlamakta yarar var. Dünya ekonomisi (enerji, tarım, endüstri, savaş...), son 100-150 yılda tümüyle petrole bağımlı hale getirildiği için, petrolün gelecekte sadece birkaç ülkenin elindeki azalan bir kaynak olarak anormal derecede pahalılaşacağı, sonunda da ticari bir seçenek olmaktan çıkacağı bir dünya için, acilen – evet acilen – bir geçiş planı devreye sokulmazsa, beslenme, ulaşım, enerji alanlarında nasıl bir kaos ve yıkım yaşanacağı açıktır. Açıkça söylemek gerekirse, tıpkı diğer tehlikeli ve ölümcül bağımlılıklar gibi, varlığı da yokluğu da ciddi krizlere yol açan petrolden vazgeçmenin zamanı çoktan geldi ve geçiyor. Bağımlılık ölümcüldür; bağımlının bağımlılığından vazgeçmesi zordur; ama keskinlikle mümkündür. Tabii ki bu durumda, bağımlılık yaratan ürünü daha fazla üretmek ve “sonsuz dek” kâr etmekten başka bir şey düşünmeyen kişi ve kuruluşların, öne sürdükleri sözde gerçeklere, milyonlarca dolar akıttıkları reklamlara ve alternatifler hakkında ürettikleri kötücül senaryolara kulak vermenin mantıksızlığı rahatça görülebilir. Çözüm; ağaç dikmekle yetinmek, karbonu yer/deniz altına gömmek, gibi uzun vadede geçersiz ve yüzeysel önlemlerle oyalanmak değil, karbonsuz (ve tabii ki tehlikeli ve radyoaktif atıklar

da) çıkartmayan, toplumsal maliyeti düşük, yenilenebilir enerji sistemleri ve enerji verimliliği uygulamalarına acilen – evet acilen – hem de kitlesel olarak geçmektir.

İKLİM DAVALARI

İklim davaları, tehlikeli iklim değışikliklerinin önlenmesinde kullanılan araçlardan yalnızca biri. Bununla beraber, yalnızca iklim sorunu için değil, aynı zamanda insan denilen türün bir türlü aşamadığı tüketim toplumuyla, gezegenin üzerinde yarattığı adaletsizlik ve genel ekolojik kriz ile ilgili de eğitici ve aydınlatıcı yönere sahiptir. Dev ticari çıkarlar karşısında hayatta kalma hakkına sahip çıkmak ve adaleti sağlamakla ilgili bu davalar, řu sıra henüz sembolik gibi görünüyorsa da, “başka bir dünya”yı mümkün kılmak için dünyanın dört bir yanında verilen kitlesel mücadelenin önemli bir bileşeni olabilecek potansiyeli taşıyor. İklim davaları ayrıca, halkın katılımını sağlayarak, şirketlere, kredi kurumlarına ve hükümetlere, maddi kaynakları iklim düşmanı yatırımlara akıtmaktan vazgeçmeleri konusunda güçlü bir baskı aracı olabilir (Climate Crisis, A Briefing for Funders, Simon Retallack, Climate Initiatives Fund, Ekim 2001).

ÇEVRESEL ADALET

“Çevresel adalet”, çevre koruma yasaları ve standartlarının uygulanması sırasında tüm ırk, ulus ve ekonomik gruptan gelen insanlara adil davranılması, demektir.

ABD’de Bush Yönetimi ve Kongre’yi iklim değışikliğine karşı eyleme geçmeye çağırın, çevresel adalet, iklimde adalet, din, politika ve toplumsal hakların savunulması alanlarında çalışan 28 gruptan oluşan “Çevresel Adalet ve İklim Değışikliği Girişimi”ne göre (www.ejcc.org), ABD’de beyaz ırktan olmayan insanların, hava kirliliğine bağlı olarak astım ve diğer solunum yolları hastalıkları nedeniyle hastaneye kaldırılma ve ölme oranı, beyazlara göre 3 kat fazladır. ABD’de astım her yıl, öğrencilerin okula gidemediği 10 milyon güne, acil servislere 1,2 milyon başvuruya, 15 milyon ayakta tedaviye ve 500 binden fazla hastaneye kaldırılma olayına mal oluyor. Michael Moore’un “Benim Cici Silahım” belgeselinde polis memuruna sorduğu soru ise yanıtlanmadan öylece duruyor: “Memur Bey, bunun için tutuklayabileceğiniz biri var mı?”

Çevresel adaletin, ABD’de başlayan tarihçesi ise şöyle (www.ejrc.cau.edu/ejinthe21century.htm): 1982 yılında Kuzey Carolina eyaletindeki 14 yerleşimden toplanan PCB ile kirlenmiş toprakların döküleceği bir atık alanının, Warren County sınırları içinde kurulmasına yönelik girişim, gösterilerle ve 500 kişinin gözaltına alınması ile sonuçlandı. O dönemde ABD’nin güneyindeki 8 eyalette yapılan araştırmalara göre, tehlikeli atık alanları, %75 oranında, azınlıkların yaşadığı yerleşimlerde kuruluyor; ABD Çevre Bakanlığı (EPA-Environmental Protection Agency), atık konusunda sorunlu alanların ıslahı için öncelikleri belirlerken, beyaz ırktan olmayanların ve gelir durumu kötü olanların yaşadığı bölgeleri seçerken %20 daha fazla zaman geçiriyor; bu tür alanları kirletenler %54 daha az ceza ödüyordu. EPA, 1992’de Çevresel Adalet Bürosu’nu kurdu ve 11 Şubat 1994’te bu konuda bir yasa çıkarıldı. Son yıllarda çevresel adalet kavramı, toksik maddeler ve diğer konulara ek olarak, küresel ısınma ve tehlikeli iklim değışiklikleri bağlamında da ele alınmaya başlandı.

ABD’de (Washington D.C.) 27 Ekim 1991 tarihinde toplanan “First National People of Color Environmental Leadership Summit” adlı zirvede benimsenen “Çevresel Adalet İlkeleri”nden bazıları şunlardır (www.ejnet.org/ej/principles.html):

- Toprak Ana’nın kutsallığı, ekolojik birlik, tüm türlerin birbirlerine bağımlılığı çerçevesinde, ekolojik yıkımdan özgür olma hakkı;
- karşılıklı saygıya ve tüm insanlar için adalete dayalı, her türlü ayrımcılıktan uzak kamu politikaları;
- toprağın ve yenilenebilir kaynakların, insanların ve diğer türlerin yararına, etik, dengeli ve sorumlu kullanılması hakkı;
- temiz su, hava ve toprak hakkını çiğneyen nükleer silah ve endüstri etkinliklerinden (denemeler, madencilik, toksik/tehlikeli atık üretimi) evrensel korunma hedefi;
- karar verme, gereksinim belirleme, planlama, uygulama ve değerlendirmenin tüm aşamalarında politik, ekonomik, kültürel ve çevresel geleceğini belirleme ve eşit katılım hakkı;
- çalışanların sağlıklı çevrede çalışma hakkı;
- toprakların, halkların, kültürlerin ve başka yaşam formlarının askeri işgal, baskı, sömürülmesine karşı çıkma hakkı;
- çokuluslu şirketlerin yıkıcı çalışmalarına karşı çıkma hakkı;
- tüm zehirlerin, tehlikeli atıkların ve radyoaktif maddelerin üretiminden vaz geçilmesi (temiz üretim) ve tüm üreticilerin kirli alanların zehirlerden arındırılması konusunda sorumlu tutulmaları;
- bugün ve gelecekteki kuşakların toplumsal ve çevresel konulara vurgu yapan bir biçimde eğitilmesi;
- bireylerin kişisel ve tüketici seçimlerinde Dünya’nın kaynaklarını olabildiğince az tüketme, az atık üretme, doğal çevrenin sağlığını gözeterek tüketim toplumunun yaşam biçimini sorgulaması.

İKLİMDE ADALET

Toplumsal ve çevresel adalet için çalışan eylemci kuruluşlar ve halk hareketleri temsilcileri ise 2002 yılında bu ilkelerden yola çıkarak “Bali İklimde Adalet İlkeleri”ni benimsedi (“Bali Principles of Climate Justice”, Aug. 2002, www.wrm.org.uy/actors/WSSD/Bali.html). ABD’de “Yalnızca İklim mi? Küresel İklim Değişikliği Karşısında Çevresel Adalet Arayışı” başlığını taşıyan ilk konferans ise 2004 yılı Mart ayında, Michigan Üniversitesinde toplandı. Aşağıdaki 14 ilke, daha önce yapılmış çalışmalardan esinlenilerek, Michigan konferansındaki bir çalıştayda benimsendi (www.umich.edu/~snre492/cgi-data/ejcc_principles.html).

İklim politikaları, en savunmasız toplumlara korumak için şu ilkeleri içermelidir:

1. Gezegeni Pişirmekten Vazgeçin

Biz atmosfere seragazi boşaltmayı yavaşlatmadığımız sürece, küresel iklim değişikliği hızlanacaktır. Toplamların iklim değişikliğinden, ona bağılı etkilerden ve diğer ekolojik yıkım biçimlerinden özgür yaşamaya hakları vardır.

2. Savunmasız Bireyleri ve Toplamları Koruyun ve Güçlendirin

İklim değişikliği etkilerinden en fazla, yoksul ülkeler, düşük gelirli çalışanlar, beyaz ırktan olmayan insanlar ve yerli halklar zarar göreceklerdir. Değişen bir dünyaya uyum sağlama ve yaşama olanağını garanti altına almalıyız.

3. Çalışanlar ve Toplumlar için Adil bir Geçiş Garanti Altına Alın

Fosil yakıtlara dayalı bir ekonomiden, yenilenebilir enerjiye dayalı bir ekonomiye geçişteki yükleri, tek başına bir grup insan üstlenmemelidir. Adil bir geçiş, geçim kaynaklarından olan çalışan ve toplumlar için iş kaybı, vb. olumsuz etkilerin tazmini yoluyla yeni ekonomik düzene katılma fırsatları yaratmalıdır.

4. Toplumsal Katılımı Gerekli Kılın

İnsanlar, her düzeyde ve her alanda, yaşamlarını etkileyen kararlara katılım hakkına sahip olmalıdır. Toplumlar, özellikle de zarar gören toplumlar, iklim değişikliğine yönelik ulusal ve uluslararası süreçlerde önder rolü oynamalıdır. Yerli halklar kendi toprakları ve kaynaklarını denetlemeye yönelik kendi geleceğini belirleme hakkına sahip olmalıdır. Devletler, kabilelerle karşılıklı resmi ilişkileri tanımalıdır.

5. Küresel Sorunlar Küresel Çözüm Gerektirir

İklim değişikliğinin neden ve sonuçları dünyanın her tarafında ortaya çıkıyor. Bireyler, toplumlar ve devletler iklim değişikliğini durdurmak üzere işbirliği yaparak çalışmalıdır.

6. ABD Önderlik Etmeli

1992 BM İklim Değişikliği Çevre Sözleşmesi ile kararlaştırılmış olan, "ortak fakat farklılaştırılmış sorumluluk" ilkesine göre, iklim değişikliğinde en fazla payı olan ülkeler, sorunu çözmekte başı çekmelidir. ABD dünya nüfusunun %4'üne sahiptir ama küresel seragazlarının %25'inden sorumludur. Herkesin atmosferdeki hakkı eşit olmalıdır.

7. Fosil Yakıt Aramalarına Son Verin

Şu anda varlığı bilinen fosil yakıt kaynakları gelecekte uzun bir süre daha mevcut olacaktır. Halbuki fosil yakıt arama etkinlikleri, benzersiz kültürleri ve değerli ekosistemleri yok ediyor. Bu nedenle, getirisi, yol açtığı toplumsal ve çevresel maliyetlerine artık değmediği için, bu arama etkinliklerinden vazgeçilmelidir. Bunun yerine, temiz, yenilenebilir ve yerel olarak denetlenen, düşük çevresel etkili enerji kaynaklarına yatırım yapmalıyız.

8. Ulusal ve Uluslararası Karbon Piyasalarını Denetleyin

İklim değişikliği için karbon ticareti ve karbon gömme gibi herhangi bir piyasaya-dayalı ya da teknolojik çözüm, demokratik hesap verebilirlik, ekolojik sürdürülebilirlik ve toplumsal adalet ilkelerine tabi olmalıdır.

9. Belirsizlik Karşısında Tedbirli Yaklaşım

Bugün eylem eksikliğinin vereceği zarar, daha sonra ne yapılırsa yapılsın, karşılanamaz. Belirsiz tehlikelere karşı sigorta yaptırdığımız gibi, küresel iklime zararı en aza indirecek önlemleri, zarar henüz oluşmadan önce almalıyız.

10. Gelecek Kuşakları Koruyun

İklim değişikliğinin en büyük etkileri gelecekte görülecektir. Bugün politikalara karar verirken, gelecek kuşaklar üzerindeki etkileri hesaba katmalıyız. Çocuklarımızın, kaynakların sürdürülebilir kullanımı yoluyla başarıya ulaşma fırsatları olmalıdır.

11. Ekolojik Borçlar Geri Ödenmeli

Fosil yakıt ve madencilik endüstrileri, ürünlerinin, seragazlarının ve ilgili yerel kirleticilerin üretimine bağlı, geçmişteki ve bugünkü yaşam boyu etkileri için, sıkı bir biçimde yükümlü tutulmalıdır. Endüstriyel ülke hükümetleri ve ulus ötesi şirketler, iklim değişikliği kurbanlarına ve ilişkili haksızlıkların kurbanlarına, toprak kaybı, geçim kaybı ve başka yıkımlar için, tam tazminat, yenileme ve onarım sağlamakla yükümlüdür.

12. Finans Kurumlarını ve Şirketlerin Hesap Verebilirliğini Sağlayın

Finans kuruluşları ve ulus ötesi şirketler, iklim değişikliğine yol açan sürdürülemez üretim ve tüketim kalıplarını ve yaşam biçimlerini oluşturmakta oynadıkları rolden vazgeçmelidir. Ayrıca, iklimi etkileyen politikadaki ulusal ve uluslararası karar-verme mekanizmalarını haksız bir biçimde etkilemeyi durdurmalıdırlar.

13. Farklı Kültürlere Uygun İklim Eğitimi Oluşturun

Mevcut ve gelecekteki kuşaklara, iklim, enerji, toplumsal ve çevresel konular ile ilgili olarak, gerçek yaşam derslerine dayalı ve çeşitli kültürel bakış açılarına takdirle yaklaşan bir eğitim verin.

14. Dünyaya Karşı Bireysel ve Toplumsal Sorumluluk Yaklaşımını Besleyin

Bireyler ve toplumlar kişisel seçimlerini; dünyanın kaynaklarına ilişkin tüketimlerini en aza indirerek, fosil yakıt gereksinimini azaltmak, geçerli yaşam biçimine meydan okuyan ve öncelikleri yeniden belirleyen bilinçli kararlar alarak, çevre ve Dünya'ya ilişkin etik değerlerini yeniden düşünerek, yapmalıdır.

EKOLOJİK AYAKİZİ

Ekolojik ayakizi çalışmalarını 1970'li yıllarda ilk olarak William Rees başlatmıştır. Rees'in British Columbia Üniversitesi Biyoloji Bölümünden Mathis Wackernagel ile birlikte yaptığı araştırmaların sonucu, 1996'da basılan "Our Ecological Footprint – Reducing the Human Impact on the Earth" (Ekolojik Ayakizimiz – Dünyadaki İnsan Etkisinin Azaltılması) adlı kitabıdır. Ekolojik ayakizi bize, gezegenin sınırlarını ve mevcut yaşam standartlarını hesaba katarak, insanların tüketim seviyelerini sürdürülebilir olarak sağlayabilmeleri için ne kadar alanı kullandıklarını gösterir. Ekolojik ayakizimiz; yaşamımızı sürdürürken tükettiğimiz besin, ağaç, enerji vb. kaynakları, işgal ettiğimiz yaşam alanlarını ve ortaya çıkardığımız atıkları (katı ve sıvı evsel ve endüstriyel atıklar, karbondioksit vb. seragazları...) içerir.

Bugün dünyada kişi başına 1,9 hektarlık biyolojik olarak verimli alan düşmektedir. İnsanların ortalama ekolojik ayakizinin 2 hektarı geçmiş olması, biyosferin ekolojik taşıma kapasitesini aştığımızı gösteriyor. Tüm Hintliler, Çinliler, İngilizler, Türkler... her birimiz ortalama bir ABD yurttaşı gibi yaşasaydık, bugün bize 5,3 gezegen gerekeceği hesaplanmıştır.

İnsanın, gezegenin sınırları buna izin vermediği halde, sürdürülemez bir yaşam biçiminde ısrar etmesi, intihardır. Fakat bu intiharin ilginç bir yönü, kendisinden önce başkalarını ölüme sürüklemek biçiminde gerçekleşiyor olmasıdır. Dünyanın ekolojik yaşam kaynaklarını tüketen ve atıklarla kullanılmaz hale getiren endüstrileşmiş ülke yurttaşları, bilerek ya da bilmeyerek, özellikle yoksul insanların, henüz doğmamış kuşakların ve gezegenin üzerindeki diğer canlıların yaşam hakkını çalıyor. Bu azınlık, lüksünü devam ettirmek ve arttırmak için tüketirken, milyarlarca insan ve canlı ise ancak hayatta kalmak için tüketiyor ya da tüketecek bir şey bulamıyor.

Sürekli olarak Üçüncü Dünya'nın borçlarından söz edilirken, bugün artık endüstrileşmiş ülkelerin yüzyıllardır sömürdükleri doğal kaynaklar nedeniyle, Üçüncü Dünya'ya olan çok daha büyük borçlarından söz edilmeye başlandı. İklimi açısından baktığımızda, dünyanın en yoksul ülkeleri, atmosfere atılan karbondioksitin binde 4'ünden sorumluyken, G8 ülkeleri neredeyse yarısından sorumludur! ABD'nin %4'lük nüfusuyla, tek başına atmosferdeki karbondioksit kirliliğinin dörtte birini yayması ve toplam 2 milyarı aşkın nüfuslarıyla bile ABD'nin toplam seragazı salım miktarından daha az kirlüten Çin ve Hindistan'ı bahane etmesi ise tam bir "hem suçlu, hem güçlü" tablosudur. Petrol ve kömür lobilerinin etkisiyle, küresel iklim koruma çalışmalarını engelleyen ABD ve Avustralya'nın kişi başına düşen seragazı miktarları, Çin, Hindistan gibi ülkelerin yaklaşık 10-20 kat üzerinde olduğu gibi, diğer endüstrileşmiş ülkelerinkinden bile en az 1,5-2 kat fazladır. Ayrıca, endüstrileşmiş ülkeler ve uluslararası finans kurumları, Çin ve Hindistan gibi ülkeleri, eski, kirli, tehlikeli, yüksek toplumsal maliyetli, enerji/karbon-yoğun teknolojilerle bombardıman etmek yerine, temiz üretim teknolojilerini kullanmaları konusunda destekleseydi, küresel ısınma ve iklim değişikliği sorununun çözümünde büyük bir adım atılmış olacaktı.

Tek bir atmosferimiz olduğuna göre, aslında kimsenin bir diğerinden daha fazla seragazı üretme hakkı olamaz. Bu durumda acilen adalet talebinde bulunmanın önemi ortadadır. Endüstrileşmiş ülkeler, iklimi bozarak yaşamı tehlikeye atan seragazılarını atmosfere atmaya, gelişmekte olan ülkelere çok daha önce başladı ve çok daha büyük oranda kirlletmekte. Ayrıca, iklim kurbanı haline getirdikleri yoksul ülkelere göre, iklim değişikliği etkileri ile başa çıkmak ve felaketlerin ardından zararın telafisi için de çok daha fazla kaynağa sahipler. Bu da iklimdeki adaletsizliği kat kat artırıyor. İklimde Adalet Programı'nın yöneticisi Peter Roderick'e göre, "politikacılar ve endüstriler, seragazı salımlarında gereken büyük miktarlarda kesintileri yapmayı reddettiği ve yıkıma uğrayanların zararı tazmin edilmediği sürece", hakimlere çok iş düşecek gibi görünüyor ("Bring on the Judges" ortak basın açıklaması, 16 Aralık 2004, Buenos Aires, weblog.greenpeace.org/climatesummit/jpr_05.html).

İKLİM DAVALARININ KISA TARİHÇESİ (2002-2004)

İklimde adalet arayışı içinde 2002 yılında açılmış iklim davalarının durumuna 2004 yılı sonu itibariyle şöyle bir göz atalım: Mevcut 10 adet iklim koruma davası, Kamu Hukuku, Medeni Hukuk, İnsan Hakları, Devletler Genel Hukuku kapsamlarında açıldı ("Climate Change Litigation, summary of legal actions as of December 2004", www.climatelawsuit.org).

Kamu Hukuku

Bu kapsamda ABD, Avustralya, Almanya ve Arjantin'de açılan 5 dava, kamu kurumlarının aldığı kararları ya da göz ardı ettiklerini gündeme getirdi.

- ABD'de STK'lar ve iklim mağduru bireylerle birlikte harekete geçen Boulder, Oakland ve Arcata kent yönetimleri, ABD ihracat kredi ajanslarını fosil yakıt projelerine finans sağladıkları için, Ulusal Çevre Politikaları Yasası (NEPA) çerçevesinde mahkemeye verdi. ABD'nin Ex-Im Bank (İhracat-İthalat Bankası) ve Denizaşırı Özel Yatırım Kurumu (OPIC), Ulusal Çevre Politikaları Yasası'nın (NEPA) gerektirdiği biçimde, projelerin küresel ısınmaya olan katkısını ya da ABD'nin çevresine olan etkilerini değerlendirmeksizin, petrol sahalarına, BTC gibi boru hatlarına ve kömürlü termik santrallere, son 10 yılda yasadışı olarak 32 milyar dolarlık finansman ve garanti sağlamıştır.

- 23 Ekim 2003 tarihinde ise 12 eyalet (California, Connecticut, Illinois, Maine, Massachusetts, New Jersey, New Mexico, New York, Oregon, Rhode Island, Vermont, Washington), birkaç kent (Baltimore ve New York) ve bir düzineyi aşkın çevre grubu (Bluewater Network, Center for Biological Diversity, Center for Food Safety, Center for Technology Assessment, Conservation Law Foundation, Environmental Advocates, Environmental Defense, Friends of the Earth, Greenpeace, National Environmental Trust, Natural Resources Defense Council, Sierra Club, the Union of Concerned Scientists, U.S. Public Interest Research Group (PIRG)), Bush Yönetimi'ne bağlı EPA'ya, seragazi düzenlemelerindeki başarısızlığı yüzünden Temiz Hava Yasası kapsamında bir dava açtı (www.climatelaw.org/media/states.challenge.bush).

- Avustralya'da STK'lar, bir Bakan'ın, bir planlama kurumunun bir kömür madeninin genişletilmesine onay vermeden önce seragazlarını hesaba katmasını engelleyen kararına karşı dava açtı. Hakim, STK'lara hak verdi ve bu salımların hesaba katılmasına karar verdi (www.climatelaw.org/media/CANA.Australia ve www.austlii.edu.au/au/cases/vic/VCAT/2004/2029.html).

- Almanya'da STK'lar, Alman Hükümeti'nin ihracat kredi ajansı olan Hermes AG kanalıyla 1997'den beri fosil yakıt projelerine verdiği gizli ihracat kredi desteğine karşı, 15 Aralık 2004 tarihinde Avrupa'nın ilk iklim davasını açtı (www.climatelaw.org/media/german.suit).

- Arjantin'de birçok insanın ölümüne ve milyonlarca dolarlık zarara yol açan 2003 Santa Fe sellerinden sonra, yurttaşlar İDÇS'nin 6. Madde'sini ve "Acción Informativa" mekanizmasını, devletin iklim değişikliğine uyum konusundaki hatalarını göstermek için başarıyla kullandı. Mevcut yasal girişim, yetkililer insanları korumak için gereken altyapı değişikliklerini oluşturduğunu, fakat uygulamaya koymadığını ortaya çıkardı.

Medeni Hukuk

Medeni yasa kapsamındaki ilk dava, 20 Temmuz 2004 tarihinde, ABD'nin 8 eyaleti, New York Kent Yönetimi ve STK'lar tarafından, en büyük 5 Amerikan şirketine karşı açıldı. Davacılar, işlettikleri toplam 174 fosil yakıtlı termik santralle, atmosfere yılda 646 milyon ton karbondioksit (toplam ulusal salımın %10'unu) atan davalıların, bu büyük seragazi salımı ile kamuya zarar verdiğini ve mahkemenin bu salımın azaltılması yönünde karar vermesi gerektiğini savunuyor

(caag.state.ca.us/newsalerts/2004/04-076.htm ve www.pawalaw.com/html/cases.htm).

İnsan Hakları

Inuit Kutupçemberi Konferansı sırasında, Amerikan Ülkeleri İnsan Hakları Komisyonunda (Inter-American Human Rights Commission), Bush Yönetimi'ne karşı bir insan hakları davası hazırlandığı açıklandı. Davada, insan kaynaklı iklim değişikliklerinin Kuzey Kutbundaki etkilerinin, Inuitlerin çevre, yaşam ve diğer insan haklarını çiğnediği savunulacaktır (www.inuit.org/index.asp?lang=eng&num=244 ve www.climatelaw.org/media/inuit). Inuitlerin yüz yüze kaldığı sorunlar arasında, permafrost tabakasının erimesi de var; kıyıdaکی erozyon nedeniyle insanlar iç kesimlere yerleşmek zorunda kalıyor, evlerin temelleri, havaalanı pistleri, yollar ve limanlar çöküyor.

Devletler Genel Hukuku

2004 Kasım ayında, buzullar ve mercan kayalıklarının iklim değişikliği nedeniyle "Tehlikedeki Dünya Mirası Listesi"ne konulması için, Belize, Nepal ve Peru'dan gelen dilekçeler, STK'lar ve bireyler

tarafından Dünya Mirası Komitesi'ne verildi. Tehlike listeleri oluşturulması UNESCO Dünya Mirası Sözleşmesi çerçevesinde bir yasal mekanizma olup, gezegenin ciddi ve önemli tehditlerle yüzyüze olan özel yerleri için, daha yüksek düzeyde korumayı gerekli kılar. Belize Mercan Kayalığı, ve Nepal'deki Sagarmatha (Everest) Ulusal Parkı ile ilgili olan bu dilekçelerde, Komite'nin, düzeltici önlemlere ilişkin gerekli programı oluştururken, iklim değişikliğinin nedenleri ve etkilerine yönelik çalışma zorunluluğu ileri sürülüyor (www.climatelaw.org/media/UNESCO.petitions.release). Peru Andlarındaki Huarascán Ulusal Parkı dünyanın en yüksek tropikal sıradağlarındadır ve bu dağların buzul örtüsünün beşte biri son 35-40 yılda erimiştir. Buzulların erimesi, su kıtlığına, buna bağlı olarak da gıda güvenliği ve büyük oranda kullanılan sudan elektrik üretiminde ciddi krizlere yol açacaktır.

AVRUPA'DAKİ İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ ETKİLERİ

2004 yılı sonunda yayımlanan yeni bir araştırma ("Human contribution to the European heatwave of 2003" (2003 Avrupa sıcak dalgasına insan katkısı), Stott, Stone and Allen, Nature 432, 610 – 614, 2 Aralık 2004). 2003 yılında Avrupa'da yaşanan ve onbine yakın insanın ölümüne yol açan sıcak dalgasında riskin, insan etkisi ile en az 2 kat arttığı konusunda, bilim insanlarının %90'ı aşan bir oranda emin olduklarını ortaya koydu. "İklimde Adalet Programı"nın yöneticisi Peter Roderick'e göre, bu hem insan etkinliklerinin iklimi nasıl etkilediği, hem de iklim değişikliğinden kaynaklanan yıkımda yükümlülüğün kimde olduğunun belirlenmesi açısından önemli bir dönüm noktasıdır ("Bring on the Judges" ortak basın açıklaması, 16 Aralık 2004, Buenos Aires, weblog.greenpeace.org/climatesummit/ipr_05.html).

Avrupa'nın küresel ortalamadan daha hızlı ısındığı sonucuna varan Ağustos 2004 tarihli bir rapora göre, ("Impacts of Europe's Changing Climate", European Environment Agency, 2004, reports.eea.eu.int/climate_report_2_2004/en/impacts_of_europes_changing_climate.pdf) seragazi salımları atmosferde birikmeye devam ettiği sürece, bu yüzyılda Avrupa'da sıcaklığın 2,0 - 6,3°C yükseleceği hesaplanmıştır.

"Rapor, Avrupa'daki iklim değişikliğinin yaratacağı güncel ve gelecekteki etkilerini geniş bir biçimde aşağıdaki gibi tanımlıyor ("İklim değişikliği: Komisyon 2012 sonrası stratejisinin temel unsurlarını belirledi", Güncel Haber, sayı 64, Mart 2005, Avrupa Birliği İletişim Projesi; www.abinfoturk.net):

- 1980'den bu yana meydana gelen her üç doğal afetten yaklaşık ikisi sel ve su baskınları, fırtınalar, kuraklıklar veya sıcak dalgaları gibi olaylara atfediliyor. Bu gibi hava ve iklim-bağılantılı felaketlerin yıllık ortalama sayısı, bir önceki 10 yıla oranla, 1990'larda iki kat arttı. Son 20 yılda doğal felaketlerin yol açtığı ekonomik zararlar iki misli artarak, yılda 8,5 milyar Euro'ya ulaştı. Bu durum, doğal felaketlerin daha sık tekrarlanmasının yanı sıra, artan hane halkı gelirleri, daha fazla şehirleşme ve hassas bölgelerde daha masraflı altyapılaşma gibi sosyo-ekonomik nedenlerden de kaynaklanıyor.
- Her yıl Avrupa'da meydana gelen seller ve bunlardan etkilenen insan sayısı artıyor. İklim değişikliği, sellerin, özellikle de insanlar için en büyük tehlikeyi yaratan ani sel baskınlarının sıklığını artırıyor.
- Son otuz yıldaki iklim değişikliği, dağlık yöreler dahil Avrupa'nın çeşitli bölgelerindeki bitki türlerinin sayısında azalmalara yol açtı. Doğal yaşam ortamlarının (habitat) bölünmesi gibi

diğer faktörlerin de etkisiyle, bitki türlerinin iklim değişimine uyum sağlama yeteneği sınırlandırıldığı için, birçok bitki nesli muhtemelen tükenecek.

- Avrupa'nın dokuz buzul bölgesinden sekizinde, buz dağları eriyerek geri çekiliyor ve halen, 5000 yıldan bu yana en düşük seviyelerinde bulunuyorlar.
- Geçtiğimiz yüzyılda Avrupa'daki deniz seviyeleri yılda 0,8 ila 3,0 mm yükseldi. Bu yüzyılda ise, yükseklik artışının 2-4 kat fazla olacağı hesaplanıyor.
- Tahminler, 2080'lere gelindiğinde soğuk kışların neredeyse tümüyle ortadan kalkacağını ve sıcak yazların, kuraklığın ve şiddetli yağmur ve dolu vakalarının çok daha sıklıkla yaşanacağını gösteriyor.”

TÜRKİYE İÇİN BAZI SONUÇLAR

Dünyadaki iklim değişikliklerinin Türkiye için geçerli olduğu bir gerçektir. Fakat, Türkiye, 1992 Rio Zirvesinde Devlet Başkanı düzeyinde temsil edildiği halde, yüzlerce ülkenin imzaladığı iklim sözleşmesini, imzalamamıştır. Aradan geçen 9 yıl boyunca ise Rio'da bir OECD ülkesi olması nedeniyle dahil edildiği Ek-II listesinden bir türlü çıkamamıştır. En sonunda, 9 yıl sonra, Marakeş'te (Fas) 2001 yılındaki 7.Taraflar Konferansında alınan karar ile Sözleşmenin Ek-II listesinden çıkarılmış ve taraflara Türkiye'nin Ek-I listesinde yer alan diğer ülkelerden farklı konumda bulunmasını sağlayacak özgün koşullarını dikkate alma çağrısı yapılmıştır. Bundan sonraki gelişmeler şöyle özetlenebilir:

- 24 Mayıs 2004 tarihinde Türkiye, 1992 tarihli BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'ne ancak 12 yıl sonra 189. ülke olarak taraf oldu.
- Çevre ve Orman Bakanlığı ise 1-3 Eylül 2004 tarihleri arasında Ankara'da Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) işbirliği ile “Ankara İklim Değişikliği Konferansı” başlıklı uluslararası katılımlı bir etkinlik gerçekleştirdi. Konferans'ta, ulusal ve uluslararası kuruluşların üst düzey ve teknik kadrolarının katılımıyla, karar vericilere ve anahtar paydaşlara (kamu kuruluşları, özel sektör, araştırma ve sivil toplum kuruluşları), İDÇS'nin tanıtılması ve Türkiye'nin Sözleşme'ye taraf olmasından sonra alacağı yükümlülükler ve yakalayabileceği fırsatların tartışılması hedeflendi.
- Sözleşmeye taraf olma sürecinde, 2001 yılında Başbakanlık Genelgesi ile oluşturulan İklim Değişikliği Koordinasyon Kurulu (İDKK), son gelişmeler de dikkate alınıp yeniden düzenlenerek, 2004 Şubat ayında yayımlandı. Bu Kurul, Çevre ve Orman Bakanı başkanlığında, iklim değişikliği konusunda ilgili kamu kurum ve kuruluşlarının müsteşarları ile TOBB Başkanından oluşuyor. Ayrıca, Türkiye'nin Ulusal Bildiriminin hazırlaması (GEF finansmanı ve UNDP ile), yol haritasının belirlenmesi ve çalışmaların sürekliliği için 8 adet çalışma grubu oluşturuldu: İklim Değişikliğinin Etkilerinin Araştırılması (Koordinatör Kurum:ÇOB-DMİ); Sera Gazları Emisyon Envanteri (Koordinatör Kurum: DİE); Sanayi, Konut, Atık Yönetimi ve Hizmet Sektörlerinde Sera Gazı Azaltımı (Koordinatör Kurum: ETKB-EİEİ), Enerji Sektöründe Sera Gazı Azaltımı (ETKB-EİG), Ulaştırma Sektöründe Sera Gazı Azaltımı (Koordinatör Kurum:UB-DLH), Arazi Kullanımı, Arazi Kullanım Değişikliği ve Ormancılık (Koordinatör Kurum: ÇOB-Ar-Ge), Politika ve Strateji Belirleme (Koordinatör Kurum: ÇOB-

ÇYG), Eğitim ve Kamuoyunu Bilinçlendirme (Koordinatör Kurum: ÇOB-ÇYG).

Türkiye, kişi başına düşen seragazi salımları açısından dünyanın pek çok ülkesinin gerisinde olsa da, hiç de az sayılmayacak toplam seragazi emisyonlarıyla 22. sırada yer alıyor. Türkiye ayrıca, bol, çeşitli ve sonsuz yenilenebilir enerji kaynakları ve enerji verimliliğine yatırım yapmak yerine, sadece iklim için değil, çevre-insan sağlığı ve ülke ekonomisi için de büyük zarara yol açan hatalı enerji politikalarıyla, son yıllarda hızla fosil yakıt bağımlılığını arttırıyor. Basit bir medya taramasıyla bile, iklim değişikliği haberlerine sık sık rastlanmaya başlanmışsa da bunun sorumlularına neredeyse hiç yer verilmediği görülebiliyor.

Türkiye’de, artan ortalama sıcaklıklar, şiddeti ve sıklığı artan fırtınalar, kuraklık ve yangınlar, parazitlerin salgınların artması, deniz seviyesi yükselmesi, tatlı suların tuzlanması, türlerin yer değiştirmesi ve yok olması, besin ve enerji üretiminin sekteye uğraması gibi iklim felaketlerinden payını alıyor. Gezegenin buz tabakalarının hızla erimesi, atmosferde dolaşan su miktarının artmasına yol açtığı için anormal hız ve miktarda yağışlar ve kurak toprağın ve altyapının kaldıramadığı sel ve su baskınları son yıllarda sık sık Türkiye’de de yaşanıyor.

Türkiye’de yeterince güvenilir olup olmadığı her zaman tartışılan istatistiklere bakıldığında, 1990-2000 yılları arasındaki 10 yıl boyunca oluşan kuraklık, sel gibi doğal afetlerden toplam 1.715.998 çiftçi ailesinin zarar gördüğü; zarar gören hububat alanının yaklaşık 91 milyon dekar, ekili alanların zarar görme oranının ise %40 olduğu; bu nedenle Tarım Bakanlığı tarafından yaklaşık 35 trilyon TL para ödendiği görülüyor (“İklim Değişikliklerinin Tarım Üzerindeki Etkileri Paneli”, s:37, Tarım ve Köyşleri Bakanlığı Koruma Kontrol Gn. Md. Ankara 2001). Ayrıca, artık dünyanın en zengin ülkelerinde bile iklim değişikliği nedeniyle sürekli tekrarlanan seller, Türkiye’de altyapı yetersizliği diye geçiştirilirken, trilyonlarca liralık başka zararlar da var.

Fakat, tıpkı sayıları yüzünü bulan sigaradan ölümlerin hesabını sigara şirketlerinden soran olmadığı gibi, henüz iklim felaketlerinden kaynaklanan zararın hesabını, fosil yakıt bağımlılığını sürdürerek yangına körükle giden ve bedelini savunmasız insanlara ve doğaya ödeten kişi ve kurumlardan (Enerji Bakanlığı, kömür, petrol, otomotiv şirketleri, yabancı hükümetler ve finans kuruluşları...) soran da yok. Gerek politikacılar olsun gerek Dünya Bankası vb. finans kuruluşları olsun, bizi fosil yakıt bağımlılığından kurtaracak, düşük karbonlu ve toplumsal maliyetli yenilenebilir enerji kaynaklarına, toplu taşıma sistemlerine kitlesel geçiş için, değil bir seferberlik başlatmak, tam tersine hâlâ bir ayak direme ve engelleme hali var!

Son olarak, Türkiye’deki çevre davalarına baktığımızda, Gokova, Yatağan, Bergama gibi yılan hikâyesine dönmüş örnekleri görüyoruz. İdare’nin Yargı’yı ve Anayasa’nın “Hukukun Üstünlüğü” ilkesini çiğnemesinin utanç verici örnekleri, diğer alanlarda olduğu kadar, çevre alanında da çok. Yerel eylemcilerin ve hukukçuların yıllar süren mücadelelerini taçlandırmış olan Bergama, Gökova, Yatağan, vb. yargı kararları (mahkeme, Danıştay ve en son olarak da Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi), hâlâ uygulanmıyor.

Ruhsatsız ve yasadışı bakkal işletilemezken, çevre ve insan sağlığını büyük oranda tehdit eden ruhsatsız ve yasadışı termik santral, altın madeni işletilebiliyor! Sıranın iklimde adalete gelebilmesi için yurttaşlar olarak yapmamız gereken, adaleti kayıtsız şartsız yaşamımızın eksenine yerleştirmek, eldeki

mahkeme kararlarını sürekli savunmak ve “birgün herkese lazım olabilecek” olan adaletin hayata geçirilmesi için, ülke çapında kitlesel sivil itaatsizlik eylemleri rgtmektir!